BÜDCƏ ŞƏFFAFLIĞI

Sabit Bağırov,

İqtisadi və Siyasi Araşdırmalar Mərkəzi

Büdcə şəffaflığı nə deməkdir?

- açıqlıq;
- əlçatanlıq;
- tamlıq (detallılıq);
- anlaşılanlıq

Büdcə şəffaflığı nə üçün vacibdir? Risk amilləri:

- büdcəni hazırlayan və icra edən məmurların professionallığı;
- qanunvericilikdəki boşluqlar və çatışmazlıqlar;
- hakimiyyətin digər qollarının tam müstəqil olmaması;
- dövlət auditinin məhdudluğu;
- siyasi opponentliyin zəifliyi;
- müstəqil KİV-lərin zəifliyi;
- vətəndaş cəmiyyətinin zəifliyi;

Büdcə şəffaflığı nə üçün vacibdir? Səmərəliliyi təmin edən amillər:

- vətəndaş ödədiyi vergilərin hara xərcləndiyini görür;
- büdcənin ictimai müzakirəsinə imkanlar yaranır;
- büdcəni tərtib edən və icra edən məmurların məsuliyyəti artır;
- xərcləri ictimai nəzarətdə saxlamaq imkanları yaranır;
- vətəndaşların hakimiyyətə inamı və etibarı artır;
- ictimai birliklərin nəzarət imkanları yaranır;
- müstəqil ekspertlərin büdcə prosesinə cəlb edilməsi imkanları yaranır;
- vətəndaşı razı salan büdcə onu vergi ödəməyə təşviq edir;
- investorların marağı və inamı artır;
- korrupsiya imkanları zəifləyir;

Büdcə şəffaflığını təmin edən qanunvericilik

Lider ölkələr:

- Avstraliya: “Maliyyə inzibatçılığı və audit haqqında qanun” – 1985;
- Yeni Zellandiya: “İctimai maliyyə haqqında qanun” – 1989;

ABŞ-də:

- Federal səviyyədə: “Hökumətin fəaliyyəti haqqında qanun” – 1993;
- “Hökumətin hesabatlılığı haqqında qanun” – 1994, Florida ştatı;
- “Əsas nailiyyətlər haqqında qanun” – 1995, Texas ştatı;
- “Nəticələrin aşkarlanması haqqında qanun” – 1997, Oreqon ştatı;

BVF-in "Büdcə-vergi siyasətində şəfffaflıq Məcəlləsi"

Bu Məcəllə BVF-in İdarəçilər Şurası Müvəqqəti Komitəsinin 16 aprel 1998-ci il tarixli 50-ci iclasında qəbul edilib.

BVF-in “Büdcə-vergi ciyasətində şəfffaflıq Məcəlləsi”nin əsas prinsipləri

- rolun və vəzifələrin dəqiqliyi və birmənalılığı;
- məlumatların ictimaiyyət üçün əlçatanlılığı;
- büdcənin hazırlanması prosesinin açıqlığı;
- məlumatların düzgünlüyünə zəmanət

BVF-in Məcəlləsinin “Rolun və vəzifələrin dəqiqliyi” bölməsi

- Burada dövlət idarəetmə orqanlarının strukturuna, funksiyalarına, həmin orqanlar arasında vəzifə bölgüsünə və dövlət orqanları ilə iqtisadiyyat arasındakı münasibətlərə dair normalar mövcuddur.
- Bölmənin sonuncu bəndində qeyd edilir: «Dövlət qulluqçularının davranışına dair etik normalar dəqiq müəyyən edilməli və geniş şəkildə aşkarlanmalıdır».

BVF-in Məcəlləsinin "İctimaiyyətin məlumatlandırılması" bölməsi

Burada iki normaya dair müvafiq mülahizələr var:

- «vergi-büdcə sahəsində hökumətin keçmiş, indiki və gələcək fəaliyyətinə dair məlumatlar tam şəkildə ictimaiyyətə təqdim edilməlidir»;

- «vergi-büdcə məlumatlarının vaxtında dərc edilməsi barədə öhdəliklər qəbul edilməlidir».

BVF-in Məcəlləsinin “Büdcənin tərtibi və icrasının və büdcə hesabatının açıqlığı” bölməsi

Burada əsasən aşağıdakı dörd normaya dair müvafiq mülahizələr var:

- «büdcə sənədlərində vergi-büdcə siyasətinin məqsədləri, makroiqtisadi əsaslar, büdcənin proqram əsası və vergi-büdcə sahəsində ən mühüm risklər qeyd edilməlidir»;
- «büdcə məlumatları siyasətin təhlilini təmin edən və hesabatlılığa yardım edən şəkildə təqdim edilməlidir»;
- «təsdiq edilmiş xərclərin icrası və onlar üzərində nəzarət qaydaları dəqiq müəyyən edilməlidir. Gəlirlərin toplanması və bu sahədə nəzarət qaydaları da bu cür dəqiq müəyyən edilməlidir»;
- «vergi-büdcə hesabatları müntəzəm şəkildə qanunvericilik orqanına və ictimaiyyətə təqdim edilməlidir».

BVF-in Məcəlləsinin “Məlumatların düzgünlüyünə zəmanət” bölməsi

Burada əsasən aşağıdakı iki normaya dair müvafiq mülahizələr var:

- «büdcə-vergi məlumatları keyfiyyət baxımından ümumməqbul standartlara cavab verməlidir»;
- «vergi-büdcə məlumatları müstəqil yoxlamalardan keçməlidir».

Büdcə şəffaflığına dair OECD – nin tövsiyələri

Sənəd üç hissədən ibarətdir:

1) Büdcə sənədləri (büdcə, ilkin büdcə sənədi, aylıq, yarımillik və illik hesabatlar, seçkiqabağı hesabat və uzunmüddətli hesabat);

1) Məlumatların açıqlanması (iqtisadi önşərtlər, vergilər, maliyyə öhdəlikləri və maliyyə aktivləri, qeyrimaliyyə aktivlər, təqaüdlərə dair öhdəliklər, şərti öhdəliklər);

1) Dürüstlük, nəzarət və hesabatlılıq (mühasibat prinsipləri, sistemlər və məsuliyyət, audit, ictimai və parlament dinləmələri)

Vətəndaşların və ictimai birlıklərin güc və bacarığı amili

Büdcənin şəffaflığı vacib amil olsa da yetərli deyil!

Vətəndaşlar və ictimai birliklər bu şəffaflıqdan istifadə etməyi bacarmalı və imkanlı olmalıdırlar.

Büdcə şəffaflığından səmərəli istifadə amilləri

- Ictimai birliklərin güc və bacarığı;
- büdcə layihəsi üzrə ictimai müzakirələrin keçirilməsi;
- büdcə siyasəti prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsində ictimai qurumların iştirakı;
- büdcənin müzakirə və qəbulunun KİV-lərdə geniş işıqlandırılması;

DİQQƏTİNİZƏ GÖRƏ
TƏŞƏKKÜR EDİRƏM